

Arne Ivarsson

Hänt i Holaveden

Hösten 2009 avslutade jag mitt skrivande om Stavabygden – gränsbygden. Det omfattar 26 byar med människor, händelser, vägar, odling och bebyggelsehistoria under 400 år. Biblioteket i Ödeshög har nu lagt ut detta på nätet. Det finns också för utlåning att läsa för den som inte har dator.

Det var mina ögon som satte stopp för skrivandet då. Att läsa arkivhandlingar kräver pigga ögon. Mina ögon orkade inte längre. Jag var tvungen att sätta punkt. Men i begränsad omfattning kan jag ändå fortsätta med skrivandet.

I mitt källmaterial i datorn, har jag mycket som jag kan fortsätta att arbeta med. Många människoöden finns lagrade i min dator. Jag vill gärna berätta mera om människor och händelser som jag förut bara nämnt i korthet. Hur många berättelser det blir, det får vi se.

Dessa människoöden och händelser är både från äldre och nyare tid.

I mer än 40 år har jag samlat på uppgifter från gamla tider. Det har varit om händelser, om gammal folktro, om troll och spöken, men framför allt har jag velat berätta om människoöden.

Hör gärna av dig och lämna synpunkter på mina berättelser.

Jönköping i juni 2011

Arne Ivarsson
Kungsgatan 13,
553 31 Jönköping,
Tel 036/71 32 33
(arnei-1@hotmail.com)

Kvastgubben Lord

Ett människoöde i Holaveden.

Vid den lilla byvägen mellan Munkeryd och Stava ligger en plats som sen gammalt kallas Røjegatorna. Där finns en gammal spökplats där enligt gamla berättelser en *huvdlös käring* visat sig. Kanske att det nu inte längre finns någon som sett spöket. Men många berättelser finns det. De yngsta är troligen från 1950-talet. Tydligt fanns hon kvar då.

Platsen är mycket vacker. Öppna ängar med blommor. Gamla odlingsrösen här och där. Namnet Røjegatorna minner också om röjningsarbete.

Platsen ligger utmed gränsen mellan Munkeryds och Holkabergs marker. Möjligen har ängarna en gång hört till Stava. En uppgift ur domböckerna tyder på detta.

Om vi lämnar den lilla byvägen vid Røjegatorna och vandrar österut över ängarna kommer vi efter en stund till en gammal boplats. Här finns lämningar efter husgrunder. En stensatt brunn finns kvar. Den är inhägnad. Brunnen håller fortfarande vatten.

Vi befinner oss på Lordalyckan, en gång en av gårdarna i Munkeryd. Den bestod av 1/32 mantal. Platsen är mycket vacker. Den lilla torpstugan låg på en svag söderslutning och där låg också en åker. Lite väster om hustomten låg en liten tjärn som alltid höll vatten.

Gårdens historia är kort. Den bildades omkring 1840 och bestod som egen gård bara 15-20 år.

Gårdens ägare var Peter Lord och hans hustru Maja Kaisa Nilsson. Peter Lord hade varit soldat under Vallby Häroldsgård i Svanshals socken. Där hade han också gift sig med Maja Kaisa. Peter var bondson från Munkeryd och hans förfäder hade i många generationer varit bönder här i bygden.

I kyrkoboken står om Peter Lord att han var obotligt sjuk i benröta. Kanske var detta en orsak till att han slutade som soldat. Han kanske tvingades sluta.

Han återkom 1841 till Munkeryd och övertog en liten jordbit av föräldragården. Den döptes till Lordalyckan och omfattade 1/32 mantal.

Det är som sagt en mycket vacker plats. Öppna ängar där mängder av vitsippor blommar om vårarna. Där ser man gamla odlingsrösen och där kan man skönja de gamla åkerlapparna som Peter Lord och Maja Kaisa odlade. Allt tycks vara en del av

Edens lustgård. Så vackert är det än idag. Kanske vilar deras ande över platsen än i denna dag.

Men Peter Lord var sjuk och Maja Kaisa var också sjuklig. Så står det i kyrkoböckerna. Men här på denna plats som kallades Lordalyckan bodde de och brukade jorden och hade sju barn. Adolf Fredrik var den äldsta. Han föddes 1832. Sedan följde Johan August 1840. Dessa båda föddes i Svanshals. Sedan kom Lovisa Maria 1843, Johanna Sofia 1845, Gustaf 1848, Klara 1850 och Charlotta år 1853. De föddes på Lordalyckan.

Men under tiden i Vallby i Svanshals hade Maja Kaisa fött ytterligare tre barn. Men de dog i unga år, innan flyttningen till Lordalyckan.

Dessa barn föddes under en period av över 20 år. Maja Kaisa födde första barnet när hon var 25 år och det sista när hon var 46 år gammal.

Alla dessa barn fick inte leva till vuxen ålder. Att tre barn dog i Svanshals är redan noterat. Johan August dog i rödsoten 1857 vid 17 års ålder. Han fick sällskap till himlen av ett 50-tal andra människor från bygden som den hösten 1857 dog i rödsoten. Gustaf och Klara dog i späda ålder, samma år som de föddes. Men det var ändå trångt i stugan. Det var en mycket liten stuga.

Jag har beskrivit denna plats som en lokal upplaga av Edens lustgård. Men nöden fanns nära här på Lordalyckan. Här fanns sjukdom och här fanns fattigdom.

Adolf Fredriks fader dog 1875. På grund av sin sjukdom hade han sålt gården redan år 1851. Men familjen bodde kvar på Lordalyckan. Modern dog 1884.

Det var en sjukdomsdrabbad familj. Inte bara föräldrarna var sjuka. Adolf Fredrik uppgavs tidigt vara *svagsint* samt lam i ena sidan. Johan August uppgavs också vara *svagsint*.

Familjen var hårt drabbad. Peter Lord dog av blodstörtning 1875. Hustrun Maja Kaisa dog 1884.

Bouppteckningen efter Peter Lord 1875 upptog tillgångar för 948 riksdaler. Behållningen efter avdrag för skulderna var 83 riksdaler. Bland tillgångarna upptogs en gammal stugubyggnad för 30 riksdaler. Han efterlämnade hustrun Maja Karin Nilsson samt en son, Adolf Fredrik, boende i hemmet, en dotter Johanna Sofia, boende i Stockholm samt en dotter Lovisa Maria, gift med smeden August Petersson, boende på Smedtorpet på Holkabergs ägor, bara några hundra meter från Lords stuga. Friarevågen var inte lång för smeden.

Bouppteckningen efter Maja Karin Nilsson 1884 visade att hon hade fyra barn, Adolf Fredrik Lord, boende hemma, Maria Lovisa Lord, gift med smeden Samuel Petersson, Hanna Sofia Lord, gift med handlanden August Andersson i Stockholm samt Charlotta Lord, gift med Janne Lindberg i Amerika. Tillgångarna uppgick till 109 kronor, därav 1/3 av en stuga på Munkeryds ägor för 15 kronor. Skulderna uppgick till 69 kronor.

Från 1884 bodde således vår huvudperson, kvastgubben Lord, eller Adolf Fredrik Lord, ensam kvar i husen på Lordalyckan. Han var vid sin mors död 1884 52 år gammal. Hans sjuklighet var noterad i kyrkoboken 1861 enligt följande: *lam av slag i ena sidan och vanför samt klensint*

Vad kunde en sådan person ägna sig åt. Detta var i en tid när alla skulle försörja sig genom eget arbete. Vi kan anta att Adolf Fredrik redan tidigt började binda kvastar. Björkris var det gott om på Lordalyckan och därför blev detta en födkrok för honom. Han kunde ta sig fram, men det gick inte fort. Något tiotal år senare har i husförhörslängden skrivits *mindre vetande* om honom.

Under några år efter moderns död bodde han ensam kvar i stugan. Från 1888 bodde han där tillsammans med Jenny Vetter. Hon var då bara 25 år. Kanske hade hon av *socknen* placerats där för att hjälpa honom. Detta var nog bara någon kort tid. Men han jobbade vidare med sina kvastar och drog omkring i bygden och sålde, och förtjänade sitt levebröd.

År 1894 överfördes han till Fattighuset i Ödeshög. Det innebar att han fick bo i samma rum som många andra. De gamla fick där ut en personlig tilldelning av säd som de sedan själv fick se till att få mald. De fick också sköta sin egen matlagning. Senare blev detta ändrat och det blev gemensam mathållning.

Men att bli försörjd låg inte för honom. Han ville inte *leva på nåder*. Han fortsatte att göra kvastar och förtjänade så sitt uppehälle. Han hade sin kärra och den var också hans saluvagn. Den drog han runt med i bygderna. Han stod också på torget på tisdagarna och sålde kvastar. Men hans kärra kunde också användas till annat.

På fattighuset fanns en gammal smedgesäll, Karl Svanfelt. Han hade en gång varit i lära hos smeden Grönkvist i Ödeshög. Svanfelt hade sedan flyttat från orten, antingen till Linköping eller Norrköping. I kyrkoboken var han antecknad på *löslistan*. Han blev sedan hemskickad till Ödeshög igen och hamnade då

på Fattighuset. Detta tyckte han inte om. Han ville inte heller *leva på nåder*. I ett tillfälle av svårmod hade han hängt sig i ett träd utanför Fattighusets brygghus. Där anträffades han en morron.

När Svanfelt skulle begravas lånades kärnan av Lord och på den kärnan forslades kistan till kyrkogården, där den sänktes i graven på den gravplats som då kallades *självspillingarnas gravplats*.

Livet gick vidare för invånarna på Fattighuset, bland dem också Adolf Fredrik Lord. Kanske var livet där lite tråkigt. Kanske längtade han hem till Lordalyckan. Ibland drog Adolf Fredrik ut på långvandring. Trots sitt rörelsehinder tog han sig ändå fram, om än lite långsamt.

En gång om året drog han iväg till Medevi. Han hade inga pengar till inkvartering där, men kanske ingick resorna i hans affärsrörelse att sälja kvastar. Det finns flera uppgifter om hans vandringar till Medevi.

På 90-alet drog en influensaepidemi fram över bygden. På Fattighuset dog sju gamlingar. Endast tre klarade sig, det var *Risa-Johan som var i Adelöv då, kvastgubben Lord som var i Medevi och Erker, som var hemma hos sig ett tag*. Denna uppgift är från kyrkvaktmästare Blom.

Kvastgubben Adolf Fredrik Lord avled av slag på Fattighuset i Ödeshög måndagen den 22 januari 1900. Hans bortgång uppmärksammades av tidningen. I Östgöta-Bladet var tisdagen den 30 januari 1900 införd följande artikel om honom.

Lord, den gamle kvastgubben har nu kommit till ro. Han dog häromdagen på Ödeshögs fattighus. En ålder av 67 år hade han då nått. Han var väl känd av gammal och ung i västra Östergötland. Alla har nog många gånger mött den stackars ofärdiga gubben som djupt framåtlutad knogade vägen fram med sin kärra. Han hade alltid stort besvär att hålla näsvisa och hjärtlösa barnungar på vederbörligt avstånd. Ett mycket tacksamt föremål för de ungas gyckel var nog den gamle stackarn. Många ord behövdes inte förrän han grep en kvastkäpp, lämnade kärnan och givetvis fäfanget försökte nå sina förföljare, som skrattande ilade ifrån honom på unga ben för att ögonblicket därefter fortsätta sina dåliga skämt.

Nu har Lord blivit fri från gycklet och funnit frid och ro. Men när de unga som varit stygga mot gubben läser om hans

bortgång, kanske de får en förnimmelse av samvetsagg och ånger. Och är det så, må vi ju hoppas att de nästa gång de möter en stackars krympling som de tror sig "rå på" hålla tungan i styr och inte hjärtlöst förarga en redan förut olycklig medmänniska. Må de besinna att de själva en gång kanske blir gamla och fula, med lemmar som, nu spänstiga, blivit förkrympta som Lords, och att en vänligt deltagande då utan tvivel måste kännas bättre än ett hånfullt tal.

Lord var en arbetsam man. Ännu dagen före sin bortgång stod han i vedboden och sågade. Det var nog tungt för den brutne, ofärdige gubben. I många år har han bundit kvastar, som han sedan i ur och skur gått och sålt i bygden. På så sätt har han nästan själv, ända in i det sista förtjänat sitt torftiga bröd. Det är nog inte många som med så små förutsättningar som Lord, kan göra detsamma.

Ur ÖB 1945 (berättelser från 1880-talet)

I Östgöta-Bladet från den 25 juli 1945 fann jag några berättelser om Ödeshög under 1880-talet. Där fanns följande artikel om kvastmakare Lord.

Bland andra minnen från 1880-talet kan nämnas kvastmakare Lord. Om vintrarna gjorde han björkriskvastar och om somrarna gick han ända till Medevi och sålde dem under vägen. Han var gammal och framåtböjd med hängande armar och gick under öknamnet Kisse Lord.

Småpojarna retade honom med detta öknamn, men hans försök att med sin käpp ge pojkarna betalt gav aldrig något resultat på grund av hans lyte. Han var nämligen halt. Vi flickor sprang långa omvägar för att slippa möta honom. Han gick ofta och sjöng andliga sånger och hade med sig ett litet dragspel.

Ibland spetade han upp på Klockareberget, annars satte han sig på vägkanten och spelade och sjöng. Jag minns särskilt en sång: Det blir något för barnen att få, för de barn som i Herranom dö, och när han kom till de få kronor av guld, de få harpor också, då reste han sig upp och sjöng i full extas.

Rösten var sprucken och klaveret stämde inte alls till sången, men han kanske ändå stod Vår Herre närmare än den finaste herreman. Om vårarna packade han sin kärra och började vandringen till Medevi för att hinna dit till brunnsgästerna anlände.

I Medevi upenbarade sig också en mycket liten gumma som gick under namnet Pepparkaks-Anna. Hon satt och sålde

vetebröd, en sorts avlånga, strödda bullar som kallades grisar, samt lite karameller. Hon var lite velig och kunde inte tala riktigt rent. Hon hade troligen sitt hemvist i Lönsås, men på somrarna vandrade också hon till Medevi och hade lite handelsvaror i sin korg. Hon var alltid klädd i schal och en bredbrättad hatt med en halsduk om kullen, knuten under hakan. Man såg inte mycket av det lilla rynkiga ansiktet.

Sommaren 1893 vistades jag en termin i Medevi och kunde då iaktta hur roligt badgästerna hade åt Lord och Anna. Någon gång kunde de få dem med i grötlunken. Bara de fick några slantar kunde de båda göra vad som helst. En gång ordnade badgästerna en fotografering vid kastellet och med förenade krafter lyftes Lord och Anna upp på ett par lådor där de fick posera som fästfolk. Anna lutade huvudet mot axeln på Lord som i sin tur lade armen om ryggen på Anna. Det gjordes hundratals kort som alla såldes. När fotografen fått sitt, fick Lord och Anna resten av pengarna. Kanske någon av Östgöta-Bladets läsare var där och har kvar ett sådant kort i sina gömmor – mitt har kommit bort. /Eno

Så berättades det i Östgöta-Bladet år 1945 under rubriken *Minnen från 1880-talet*. Det kan tilläggas att sången som han sjöng skrevs 1869 och ingick förmodligen i de sångböcker som han hade tillgång till i hemmet på Lordalyckan. Det var en sång som sjöngs i missionshusen vid den tiden. Lord hade lärt den utantill och sjöng den med stor inlevelse. Detta tyder på att Lord hade en gudstro som bar honom fram genom sin materiellt sett torftiga tillvaro. Den gav honom hopp om en bättre framtid, efter jordelivet.

Sången är skriven av Lina Sandell.

Så kan vi nu återvända till Lordalyckan så som den ser ut idag. En mycket vacker plats. Gör gärna ett besök där och hälsa på hos Lord. Kanske finns något kvar av honom här. Lyssna till trädens sus, till fåglarna som sjunger. Se till den öppna platsens skönhet. Känn respekt för naturen och för de människor som strävade och arbetade här. Var tacksam för det liv vi lever idag!

Men, ha alla dina sinnen vakna. Kanske vill den huvudlösa käringen visa sig. Kanske vill hon också ha ett budskap framfört?

Arne Ivarsson